

Participeren doen we allemaal

Author(s)

Meerman, M.G.M.

Publication date

2017

Document Version

Final published version

Published in

Laboratorium Amsterdam

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Meerman, M. G. M. (2017). Participeren doen we allemaal. In S. Majoor, M. Morel, A. Straathof, F. Suurenbroek, & W. van Winden (Eds.), *Laboratorium Amsterdam: werken, leren, reflecteren* (pp. 128-139).

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

LABORATORIUM

AMSTERDAM

WERKEN

LEREN

REFLECTEREN

Redactie

Stan Majoor, Marie Morel,
Alex Straathof,
Frank Suurenbroek & Willem van Winden

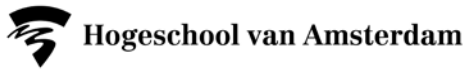
Uitgeverij THOTH Bussum

LABORATORIUM AMSTERDAM

WERKEN

LEREN

REFLECTEREN

© 2017 De auteurs en Uitgeverij THOTH,
Nieuwe 's-Gravelandseweg 3, 1405 HH Bussum
WWW.THOTH.NL

Redactie

Stan Majoor, Marie Morel, Alex Straathof,
Frank Suurenbroek & Willem van Winden

Eindredactie

Hugo Jetten

Boekverzorging

René van der Vooren

Druk- & bindwerk

Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN 978 90 6868 736 1

MARTHA MEERMAN

PARTICIPEREN DOEN WE ALLEMAAL.

Bewoners die zelf initiatieven nemen op het gebied van zorg, energie en het beheer van openbare ruimte staan volop in de belangstelling. Deze experimenten bieden kansen om vanuit andere verhoudingen oplossingen voor grootstedelijke vraagstukken te exploreren. Regelmatig wordt gewezen op de eenzijdige maatschappelijke betrokkenheid van hoogopgeleide actieve burgers bij dergelijke initiatieven. Uit zicht blijft de vaak ongeziene bijdrage van andere groepen aan de maatschappij, bijvoorbeeld mensen met een minimum inkomen. De experimentele benadering die hier vorm krijgt is om vanuit hun ervaringen te onderzoeken hoe zij in de participatiesamenleving functioneren en welke kansen en belemmeringen zij ervaren. Daarmee stuiten we op een belangrijk thema. Bestaande beleidskaders rondom participatie hebben vaak onvoldoende aansluiting bij mensen in precare posities en hun bijdrage aan de participatiesamenleving is voor veel beleidsmakers vaak onzichtbaar en daarmee ondergewaardeerd.

Meedoen in de samenleving is een uitdagend vraagstuk dat veel breder en complexer is dan alleen de uitvoering van de Participatiewet door de overheid. In de participatiesamenleving is niet alleen de overheid aan zet, ook talloze andere betrokken partijen bepalen de koers en nemen hun aandeel, zoals uitkeringsgerechtigden en mensen die op een minimum leven maar geen uitkering aanvragen of ontvangen. Betrokken private partijen zoals commerciële bedrijven en welgestelde burgers doen ook mee, evenals actoren in de zogeheten derde sector, denk aan kerken, welzijns-

organisaties, fondsen en sociale ondernemingen. De opbouw van een nieuwe samenleving waarin burgers niet meer als vanzelfsprekend worden verzorgd, is alleen mogelijk als we van elkaar weten welke inbreng iedere betrokkene kan en wil leveren. Het is een proces in wording, een bewustwordingsproces.

De overheid schept de kaders om participatie van bewoners mogelijk te maken: ze stuurt door wetgeving, maakt middelen vrij en bouwt een organisatie op nationaal, lokaal en buurtniveau om de doelen te realiseren. Maar dat is niet genoeg. Het gronden van beleid in de samenleving kan alleen als rekening wordt gehouden met de behoeften van degene voor wie de kaders bedoeld zijn. Gronden kan alleen als de verschillende manieren waarop mensen participeren en samenleven worden gezien. Ze participeren namelijk, naar eigen zeggen, bijna allemaal, met of zonder uitkering.

In Fieldlab Nieuw-West wilden we een aandeel leveren aan bovenstaand proces door de bijdrage van bewoners die van een minimuminkomen moeten rondkomen zichtbaar te maken. Waar in de klassieke samenwerking tussen overheid en onderzoekers vooral wordt gekeken vanuit het perspectief van de bestaande wet- en regelgeving, is in dit onderzoek het perspectief van bewoners centraal gesteld. 'Zijn bewoners voldoende toegerust om optimaal te participeren in hun buurt en welke (buurt)initiatieven worden zoal genomen?' was daarbij een leidende vraag. Wie zijn de mensen die van een minimuminkomen moeten rondkomen en potentieel afhankelijk zijn van het overheidsbeleid? 'De activiteiten van de overheid bereiken niet alle doelgroepen' en 'wij kennen niet al onze bewoners', zeiden vertegenwoordigers van de overheid tijdens een eerste kennismaking. Om het bewustwordingsproces op gang te brengen was de eerste stap om te onderzoeken welke bijdrage de diversiteit van bewoners met een minimuminkomen levert aan de samenleving. Het onderzoek zou licht kunnen werpen op de vraag welke andere betrokkenen in de buurt essentieel zijn om de participatie van een ieder mogelijk te maken, te zien en te waarderen.

'Bijna alles is participatie'¹ In het onderzoek in Fieldlab Nieuw-West wordt de filosofie van Martha Nussbaum als vertrekpunt genomen.² Zij heeft het over het scheppen van mogelijkheden die noodzakelijk zijn voor mensen om een 'goed' leven te kunnen leiden. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, in 1948 vastgesteld door de Verenigde Naties, geldt daarbij als richtlijn. Nussbaum biedt een alternatief voor het denken in gelijke kansen. Dat gaat immers alleen op als alle mensen onder dezelfde condities zouden leven en hun behoeften gelijk zouden zijn. Maar zo is het niet. Mensen hebben gevarieerde behoeften, ze zijn afhankelijk van factoren als gezondheid, overtuiging, goede werkomstandigheden en persoonlijkheid. Volgens Nussbaums *capability*-benadering gaat het om de mogelijkheden die mensen hebben om inkomen, werk en kansen te bemachtigen, en om de

Toegang tot de doelgroepen Om de bewoners te bereiken leek het ons het beste om ze te ontmoeten in hun vertrouwde omgeving en aan te sluiten bij hun reguliere activiteiten. We kozen de focusgroep-methode, dat wil zeggen we spraken over het onderwerp met mensen die bepaalde (persoonlijkheids-)kenmerken of activiteiten met elkaar delen. Door een dergelijke methode worden onderzoekers (en wellicht geldt dat ook voor professionals) gedwongen zich in de positie en de activiteiten van bewoners te verplaatsen. Dat vergemakkelijkt het gesprek over een niet eenvoudig onderwerp: het leveren van een bijdrage aan de samenleving.

Net als het stadsdeel hebben ook de onderzoekers van de HvA niet vanzelfsprekend toegang tot de grote diversiteit van bewoners in het stadsdeel. Allereerst was het belangrijk te weten welke mensen we bij het onderzoek wilden betrekken, waar ze zich bevinden en wat ze zoal doen. Uit ervaring blijkt dat het leggen van contact vervolgens erg afhankelijk is van de persoon van de onderzoeker. Niet elke persoon kan in eerste instantie met elke groep een goede verbinding leggen. De eerste indruk is een breekijzer voor vervolcontact. Het gaat dan over gedeelde interesses en opvattingen, over de zin en betekenis van de ontmoeting, over verschil in etnische afkomst, geslacht en leeftijd en over eenzelfde taal spreken, letterlijk en figuurlijk. Dat gaat niet via de mail.

Toegang tot de doelgroep heeft niet alleen een methodische kant, maar vraagt werkelijke interesse in de ander. Het vraagt energie en doorzettingsvermogen. De deelnemers willen niet alleen weten waar het gesprek over zal gaan, maar vragen een werkelijke stem bij de invulling van de ontmoeting. Er zijn groepen die als ze vertrouwen hebben in de persoon van de onderzoeker de deuren wijd open zetten. Onbegrip van elkaars achtergrond of wantrouwen leidt al snel tot niet meedoen of tot onderhandelen over een tegenprestatie. Respondenten zijn soms gewend geld te ontvangen voor hun informatie, ze vroegen onze kennis met hen te delen of om louter gezelligheid. Met verschillende groepen deelden we voor het gesprek gezamenlijk de maaltijd. Uiteindelijk zijn de onderzoeksvragen voorgelegd en sloten wij aan bij maatschappelijke en religieuze activiteiten, bij onderwijsinstellingen en taalcentra, bij sociale ondernemingen en buurtinitiatieven en bij werknemers in arbeidsorganisaties die flexibele en laag betaalde arbeid verrichten. In totaal spraken we met 32 verschillende groepen buurtbewoners.

voorwaarden in de samenleving waardoor die mogelijkheden ook echt gebruikt kunnen worden.

De huidige participatiesamenleving gaat ervan uit dat een ieder die dat kan, ongeacht achtergrond, leeftijd, opvatting of gezondheid, een bijdrage moet leveren aan de maatschappij en zelfredzaam is. In de Participatiewet staat: 'Iedereen die dat kan neemt verantwoordelijkheid voor zijn of haar eigen leven en omgeving zonder hulp van de overheid.' De wet hanteert een smalle definitie van participatie. De meeste bewoners gaan hierin zoverre in mee dat ze graag willen werken en voor zichzelf willen zorgen. Er is echter niet genoeg betaald werk. Vrijwilligerswerk is voor veel mensen noodzakelijk, ook omdat er zoveel van is. Het antwoord op onze vraag wat bewoners zoal onder participatie of 'meedoen' verstaan was daarom tamelijk breed. De meeste bewoners doen mee door in loondienst of zelfstandig te werken, door te studeren, mantelzorg te verrichten, te tolken, hun kinderen op te voeden en vrijwilligerswerk te doen. Het merendeel van de deelnemers aan het onderzoek is niet bekend met het participatiebeleid van de overheid, maar vindt dat zij in de volle breedte meedoen in de samenleving. 'Bijna alles is participatie', zo zeggen ze. Ze willen graag zelf bepalen op welke wijze ze participeren, maar zeggen niet zonder de steun van de overheid te kunnen.

Waar de wetgeving zich voornamelijk richt op het activeren van burgers in de richting van re-integratie door formele betaalde of onbetaalde arbeid aan te bieden, definiëren burgers participatie als een breed palet van concrete activiteiten die uiteenlopen van dagelijks de stoep vegen tot het inzetten van hun eigen competenties. 'Meedoen aan de samenleving is alles gewoon doen buiten je huis', aldus een vrijwilligster. Het gaat om de vanzelfsprekende sociale hulp aan familie en burens, de financiële hulp aan familie in het land van herkomst. Waar participatie vanuit de overheid voornamelijk gericht is op het terugdringen van het aantal mensen dat afhankelijk is van een uitkering, betekent participatie voor burgers alle dingen die zij vanzelfsprekend al doen, die bevorderend zijn voor het eigen welzijn of dat van mensen in hun omgeving. Meedoen doe je volgens de moeders die we spraken niet alleen buitenshuis maar ook binnenshuis. 'Meedoen in de samenleving begint thuis. Als je het thuis goed doet, breng je dat over op je kinderen.'

Bewoners participeren door in formele bedrijven en instellingen te werken of in zelf opgerichte coöperatieve verenigingen. Ze zijn financieel zelfredzaam door te werken op de flexibele arbeidsmarkt, ze stapelen banen om zo financieel te kunnen rondkomen. Ze worden wit, grijs, zwart of niet betaald. Met zelfgekozen vrijwilligerswerk laten bewoners zien wat ze kunnen, maar ze nemen ook gedwongen vrijwilligerswerk voor lief om te voldoen aan de plicht die de Participatiewet hun oplegt. Zo stellen ze hun uitkering veilig. Zij noemen 'alles' participatie, maar hebben het liefst een gewone, zichtbare, betaalde baan. 'Want als je je baan verliest, verlies je

Vrouwen van het Makersnetwerk leren kinderen oorbellen en kettingen maken in de Lucas Community aan de Garage Notweg in Amsterdam Nieuw-West. De Lucas Community biedt ruimte aan verschillende ondernemingen, zogenoemde

'bewonderemers', die activiteiten organiseren in de buurt. Het Makersnetwerk is een groep van sociaal ondernemers met een minimum inkomen die bijvoorbeeld haren knippen, naaien of een creatief atelier hebben.

alles. Je komt in de schulden en daardoor verlies je je familie en vrienden', aldus een flexwerker in de schoonmaak. De bewoners met een minimuminkomen willen meegaan in het gedachtegoed van de overheid waarbij participeren gelijk staat aan economische participatie: werken, geld verdienen en geld uitgeven met het perspectief op zekerheid. Dat werk hoeft niet altijd zichtbaar te zijn. 'Ik koop gewoon brood met het geld dat ik zwart verdien en draag dus bij aan de economie', aldus een werker die toeristen rondleidt in de wijk. Vaak is onderwijs een voorwaarde voor een betaalde baan. Mensen doen mee als ze in zichzelf investeren door naar school te gaan.

Mogelijkheden scheppen Stadsdeel Nieuw-West telt veel verschillende bewoners(groepen) met een zwakke en onzekere arbeidsmarktpositie, die moeten rondkomen van een minimuminkomen. Het zijn niet alleen laag-opgeleiden maar ook mensen met een beroepskwalificatie: kapsters, muzikanten, sociaal werkers, geschoolde productiewerkers en tuinders. Het zijn niet alleen niet-westerse allochtonen maar ook witte Nederlanders. Het zijn mannen en vrouwen, ouderen en jongeren, zonder en met diploma. Het zijn economische migranten en vluchtelingen en niet-westerse allochtonen die al lang in Nederland wonen en helemaal geen allochtoon meer zijn. Het zijn vrijwillig werkenden en werknemers die nauwelijks gemist kunnen worden op de werkvloer. De bewoners zijn georganiseerd in bijvoorbeeld een kerk of moskee, een buurtinitiatief, een café of een sociale onderneming. In het stadsdeel hebben mensen zich meestal georganiseerd naar etnische herkomst, maar soms kwamen we ook multi-etnische groepen tegen. Met al die betrokkenen werd gesproken over de vraag: Wat hebben mensen met een minimuminkomen nodig om te kunnen participeren? En als die voorwaarden gerealiseerd zouden zijn: Welke mogelijkheden zouden bewoners dan aangrijpen om tot optimale participatie te komen? Er is niet slechts één antwoord op die vraag, daarom werden verschillende groepen bewoners bij elkaar gebracht om de antwoorden te vergaren.

Bewoners van het stadsdeel noemen voorwaarden waaronder ze optimaal zouden kunnen participeren. Zo hebben de meesten behoefte aan onderwijs. Degenen die betaalde arbeid verrichten hebben vaak geen tijd, een leven lang leren hoort niet bij hun werkelijkheid. Mensen die meer tijd hebben kunnen niet altijd onderwijs volgen. Ze spreken over de (on)toegankelijkheid en over een gebrek aan tegemoetkoming in de studiekosten en kinderopvang. Wellicht wordt aan die voorwaarden via bestaande regelingen voor bepaalde groepen wel voldaan, maar de bewoners zijn daarvan niet op de hoogte.

De bewoners die wij spraken ervaren geen gelijke kansen op de arbeidsmarkt. Ze zeggen bijna allemaal te willen werken, maar geven aan dat werkgevers niet op zoek zijn naar de kennis, vaardigheden en persoonlijkheidskenmerken die zij bezitten. Er is sprake van een mismatch wat betreft

kwalificaties en ervaring tussen vraag en aanbod, maar ook van demoralisering, deels door de beleving van discriminatie (leeftijd en etnisch) en door onzekerheid door bijvoorbeeld de vele afwijzingen bij sollicitaties. Mensen willen zinvol werk dat aansluit op de eigen competenties.

Ze zijn bang voor mogelijke kortingen op de uitkering als ze (tijdelijk) werk aanvaarden. Los van de inhoud van dat werk leidt tijdelijk werk vaak tot stressvolle situaties als het contract afloopt. De procedures die volgen kosten tijd en brengen onzekerheid met zich mee. De respondenten zijn niet per se tegen flexibel werk als er tegelijkertijd sprake zou zijn van zekerheid van werk en inkomen. Veel mensen kunnen niet rondkomen. De beperkte hoogte van hun inkomen zien zij als een belemmering. Door dubbele banen probeert een groep zich te onttrekken aan de armoedeval. Zij maken lange werkdagen met alle gevolgen van dien. Het verschil tussen het minimumloon en een uitkering met bijbehorende toeslagen is gering. Ze geven aan dat voor hen de financiële en daarmee samenhangende sociale situatie nauwelijks verbetert als ze (formeel) gaan werken.

De bewoners die wij spraken hebben de overheid nodig. De overheid zou werkgevers moeten aanzetten discriminatie tegen te gaan. Ze zou voldoende banen moeten creëren die passen bij de werkelijke kwaliteiten van mensen. De bewoners vinden het 'rondpompen' van mensen op de arbeidsmarkt (van de ene tijdelijke baan of werkervaringsplek naar de andere onbetaalde stage) geen oplossing voor duurzaam meedoen binnen de samenleving. Ze willen niet meedoen aan vrijwilligerswerk dat ten koste gaat van bestaand betaald werk. Ze vinden dat bestaande wetten en regels niet aanzetten tot actie en soms remmend werken. De 'ondernemende' deelnemers vragen om minder regels of om het flexibeler toepassen van de bestaande.

De actieve, vaak georganiseerde buurtbewoners die meededen aan het onderzoek maken zich zorgen om de sociale samenhang in het stadsdeel. Er is weinig begrip. De bewoners leven in hun eigen (etnische) groep. Ze hebben elkaar nodig, maar het is moeilijk om de segregatie te doorbreken. Ze wijzen op het ontbreken van voldoende ruimte (letterlijk en figuurlijk) om gezamenlijke activiteiten te organiseren. In de slipstream van de gesprekken kwam een scala aan thema's voor het voetlicht die volgens de deelnemers verbonden zijn met participatie, zoals een evenwichtige etnische samenstelling van de wijk, de aanpak van criminaliteit, het terugdringen van winkelleegstand, het tegengaan van verpaupering en het verbeteren van huisvesting en woonomgeving. Een enkeling suggereert dat tussen bewoners onderling een dialoog over deze kwesties georganiseerd zou moeten worden. Het is wellicht een voorwaarde (*capability*) om gelijke kansen mogelijk te maken.

Niet alle deelnemers willen een dialoog. Dat geldt bijvoorbeeld voor de mensen die door een gering inkomen in de problemen zijn geraakt en minder in staat zijn om de eigen mogelijkheden in te zetten. Zo ontbreekt het bij

de jongeren met een dossier bij de politie vaak aan een toekomstperspectief. De beelden die zij hebben gaan over vandaag en niet over morgen. Dat geldt ook voor groeperingen die zich alleen organiseren in de eigen etnische groep, zo blijkt uit de analyse. Armoede en de daarbij behorende sociale situatie zorgen ervoor dat mensen gefocust zijn op de belemmeringen in de eigen situatie. Ze staan niet open voor initiatieven die gericht zijn op het realiseren van kansen.

Het voeren van een dialoog is wel een voorwaarde om elkaars bijdrage beter te leren kennen. In enkele groepen werd gesproken over meer co-productie en meebeslissen, doelend op samenwerking waarbij de overheid een helpende hand biedt in het verwezenlijken van ideeën die bewoners zelf aandragen in het kader van participatie. We kwamen in de wijk krachtige voorbeelden tegen waar mensen, door elkaar gesteund, alle mogelijkheden die het beleid biedt aangrijpen om aan de slag te gaan. De mensen met wie werd gesproken willen zelf bepalen op welke wijze zij participeren, zonder hun uitkering te verliezen, maar zeggen tegelijkertijd niet zonder de hulp van de overheid te kunnen. De overheid moet hen beschermen en financieel helpen op een manier die aansluit bij hun mogelijkheden. De bewoners voelen zich alleen staan en missen het vertrouwen. Ze zijn niet bij machte, ook niet in collectief verband, om uitvoerende en controlerende organen, werkgevers of de arbeidsmarkt aan te zetten tot een verandering.

Deelnemers aan zowel de formele als de informele arbeidsmarkt vragen om steun. De Participatiewet is bedoeld voor mensen die niet werken, maar de deelnemers vinden het onderscheid tussen mensen met en zonder uitkering kunstmatig. De schotten tussen betaald, flexibel werk en werkloosheid zijn uiterst dun. Ze ervaren een muur als het gaat om contact met mensen die hen zouden kunnen helpen om optimaal te participeren. Ze zijn vaak teruggeworpen op zichzelf en hun gezin.

Kansen voor innovatie De resultaten laten drie terugkerende thema's zien. Bewoners met een minimuminkomen willen in ieder geval [1] zekerheid van inkomen, [2] zinvol werk of een opleiding die aansluit op de eigen competenties, [3] (collectieve) zelfredzaamheid. Velen kunnen het echter niet alleen en vragen de overheid hen te helpen. Deze conclusie vraagt van professionals aansluiting bij bovenstaande drie thema's. In ons onderzoek, waarin niet alle bewoners werden bereikt, is een poging gedaan het perspectief van de bewoners aan het licht te brengen. Het zou in verschillende vormen herhaald moeten worden om steeds nieuwe mensen, nieuwe initiatieven en participatiemogelijkheden te leren kennen. Dat zouden professionals kunnen doen die bij de overheid werken, bij een private werkgever of als zelfstandige.

Met een Experiment Regelluwe Bijstand (mensen op een bescheiden schaal laten bijverdienen naast de uitkering, zoals vrijwilligerswerk,

zonder de sollicitatieplicht) zouden we erachter kunnen komen of participatie zou worden vergroot omdat mensen zich geen zorgen hoeven te maken over hun inkomen. Als ze de relatieve vrijheid hebben om zelf te bepalen wat ze met het geld doen en niet meer onzeker hoeven te zijn over de hoogte van hun inkomen. De lokale overheid zou graag willen meedoen aan een dergelijk experiment ware het niet dat de landelijke overheid zich hier niet aan wil wagen. Ze denkt nog vanuit de oude kaders en een beperkte opvatting van participatie, terwijl het voor de onderzoekers en bijvoorbeeld de klantmanagers een uitdaging zou zijn een experiment uit te voeren vanuit het perspectief van de bewoners.

Een andere kans voor innovatie ligt in de vereniging van lokale en sociale ondernemingen in het stadsdeel in zogeheten leernetwerken. Op dit moment is er overheidsbeleid waarbij bedrijven ondersteund worden om mensen met een beperking in dienst te nemen. Helaas zijn er vanuit het perspectief van de bewoners twee bezwaren tegen dat beleid. Het is alleen gericht op de groep mensen met een 'geestelijke of fysieke beperking' die geen werk kunnen vinden en niet op degenen die bijvoorbeeld vanwege hun achternaam worden uitgesloten. Daarnaast grondt de beleidsmaatregel nauwelijks in 'gewone' commerciële organisaties. Het werk dat wordt gecreëerd bij bedrijven en instellingen is vaak van korte duur en sluit onvoldoende aan bij wat werkzoekenden te bieden hebben. De vraag aan de human resource-professionals in bedrijven is daarom welke mogelijkheden zij zien en hebben voor mensen die graag willen werken. In de leernetwerken bespreken zij de samenwerking en regelgeving met de overheid en ook de eigen successen, valkuilen en belemmeringen. In de netwerken kijken Human Resource-professionals uit verschillende ondernemingen wat zij kunnen doen en wat ze nodig hebben om de bewoners die dat willen welkom te heten.

Maar er zijn er veel meer die een bijdrage kunnen leveren. We doelen op de welgestelde buurtbewoners. Ze kunnen werk aanbieden in hun eigen huishouden, samen met bewoners geld verdienen in daartoe op te richten ondernemingen, geld uitgeven in de buurt of bewoners helpen aan een nieuw netwerk.

Naar een collectieve zelfredzaamheid De verzorgingsstaat ging ooit uit van gedeelde maatschappelijke belangen en solidariteit. Het maatschappijbeeld van de participatiesamenleving gaat daarentegen meer uit van mensen als individu die handelen vanuit economische motieven. Het maatschappijbeeld is er een van winnaars en verliezers. De wenselijkheid hiervan valt te betwijfelen.³ Deze opvatting van de samenleving sluit in ieder geval niet aan bij wat de bewoners willen en te bieden hebben. Om te overleven trekken zij zich terug in hun eigen (etnische) groep, ze proberen linksom of rechtsom zelfredzaam te zijn in hun eigen vertrouwde omgeving. Anderen organiseren zich rond een buurtcoöperatie waar zij,

niet in competitie, een bijdrage kunnen leveren aan hun eigen welzijn en dat van de buurt.

Om zelfredzaamheid te begrijpen is een analyse nodig van de strategieën die mensen hanteren om het hoofd boven water te houden. De strategieën verschillen afhankelijk van de omgeving waarbinnen mensen opgroeien en waarvan ze afhankelijk zijn. Uit onze analyse kunnen wij niet opmaken dat werkenden zich beter redden dan werklozen of dat activeringsprogramma's van de overheid altijd aansluiten bij de eigen overlevingsstrategieën. De netwerken en groepen waarbinnen mensen zichzelf redden kunnen dwars door de scheidslijnen die de overheid hanteert heenlopen. Onderzoekende professionals in het maatschappelijk domein zouden de strategieën van de verschillende collectieven in Nieuw-West moeten ontwaren, ze onder de loep leggen, eventueel verstevigen en ondersteunen.

Een 'multi-stakeholdermodel', waarin 'stakeholder' staat voor betrokkene, is nodig om participatie te kunnen begrijpen en meer inhoud te geven. Niet alleen de overheid schept de mogelijkheden waar Nussbaum op doelt, ook de sociale en commerciële ondernemingen in de omgeving doen dat. Door kennis te hebben van de verschillende perspectieven van alle betrokkenen en hun onderlinge samenwerking kan de participatiesamenleving beter begrepen worden. De samenleving gaat voor mensen met een minimuminkomen vaak niet verder dan de buurtgrenzen. In een leefbare buurt is de wijk als het ware de werkgever van al het werk dat in de wijk moet worden aangepakt. Alleen door de onderlinge samenhang te bekijken kunnen effectieve maatregelen en innovaties bedacht en ingezet worden. Een poging daartoe doet de Lucas-community.